
**محدویت پژوهی؛
ضرورتها و بایسته‌ها**

سرمقاله

سرمقاله

پژوهش‌ها و مطالعات دینی، یکی از حوزه‌های مطالعاتی عمده و اصلی در طول حیات آدمی بوده است. نقش و جایگاه دین در زندگی انسان‌ها، سبب شده است بشر در طول تاریخ به تأمل جدی در آن پردازد. میان مطالعات دینی، مطالعات معطوف به آینده جهان و بشر، ویژگی خاصی داشته و همواره شور و اشتیاق بیشتری را برانگیخته است. امید به آینده، همواره برای بشر مطرح بوده و انسان‌ها غالباً در انتظار آینده‌ای نیک بوده‌اند. آینده درخشان و طلایی، خود از آموزه‌های ادیان الهی بوده است.

به رغم چنین دغدغه‌ها و گرایش‌هایی به آینده و پیرو آن مطالعات صورت گرفته درباره آن، آینده‌شناسی و گونه‌های مختلف آن - از جمله مهدویت‌پژوهی - به صورت کامل و مبسوط گسترش نیافته است. هنوز ظرفیت‌ها و عرصه‌های بسیار زیادی برای مهدویت‌پژوهی و آینده‌شناسی وجود دارد که ضرورت دارد اندیشوران و محققان حوزه و دانشگاه در باب آن‌ها به تأمل پردازند.

علاوه بر سطح علمی و حوزوی - دانشگاهی، مباحث مهدویت، میان توده‌های مردم نیز جایگاه مهمی یافته است. هر گونه تلاش برای ساماندهی مطالعات و تحقیقات مهدویت ناگزیر ارتباط وثیقی با ساماندهی مباحث مهدویت میان توده‌های مردم خواهد یافت. تبیین صحیح فرهنگ و اندیشه‌های مهدوی، نیازمند شناسایی روش‌ها و الگوهای مناسب در جامعه می‌باشد.

اما مهدویت پژوهی اینک در حوزه‌های علمیه به تدریج جایگاه جدی‌تری می‌یابد. در طول تاریخ اسلام، علما و اندیشمندان بزرگ به تحقیق و مطالعه در باب مهدویت و مسائل مرتبط با آن پرداخته‌اند؛ اما در گذشته - همانند بسیاری از حوزه‌های مطالعاتی دیگر که امروزه هر کدام به یک شاخه و رشته علمی تبدیل شده‌اند - منسجم و هماهنگ و گسترده نبوده است. در طول چند دهه اخیر، مطالعات مهدویت پژوهی در حوزه‌های علمیه به سوی سامان یافتن جدی‌تر حرکت کرده است.

تأسیس رشته تخصصی «امامت و مهدویت» در حوزه علمیه قم، یکی از حرکت‌های بنیادی در این زمینه است. با این حال، هر چند اینک بیش از شش سال است که از تأسیس این رشته گذشته است و فارغ‌التحصیلان بسیاری از مرکز تخصصی مهدویت به جامعه علمی - دینی کشور عرضه شده‌اند، هنوز لازم است در زیرساخت‌های این رشته مطالعاتی فعالیت‌های علمی جدی صورت پذیرد. این رشته، هنوز در مراحل اولیه شکل‌گیری خود بوده و لازم است در ساماندهی جدی‌تر آن، ماهیت علمی مهدویت پژوهی، گرایش‌ها و رشته‌های فرعی آن، روش‌شناسی و فلسفه آن، تأملات جدی‌تری صورت پذیرد. چنین تأملاتی البته همیشه لازم و ضروری است و حتی در رشته‌های علمی که قدمت زیادی دارند، برای شناسایی راهکارهای ایجاد تحول و تکامل در آنها، این امر پیوسته صورت گرفته و باید صورت پذیرد.

بحث و گفت‌وگو در باره مطالعات مهدویت - یا آنچه امروزه به مهدویت پژوهی رایج شده است - را می‌توان به دو گونه اصلی مطالعات درجه اول و مطالعات درجه دوم تقسیم کرد. مطالعات درجه اول مطالعاتی هستند که مستقیماً به بررسی خود موضوع مطالعه مربوط می‌شوند. موضوع مهدویت پژوهی، باور به مهدی عجل الله تعالی فرجه له است. هر گونه مطالعه‌ای که به این موضوع مربوط شود، مهدویت پژوهی قلمداد می‌شود. خصلت مطالعات درجه نخست، این است که در صدد کشف، تبیین و یا دفاع از باور به مهدی عجل الله تعالی فرجه له هستند. این مطالعات، خود در قالب گرایش‌های مختلفی طبقه‌بندی

می‌شود. مطالعات کلامی - فلسفی، مطالعات تاریخی، مطالعات اجتماعی، مطالعات تطبیقی و غیره از این قبیل هستند.

برخلاف مطالعات درجه اول، مطالعات درجه دوم در باب مهدویت، مستقیماً به باور به مهدی (عج) مربوط نمی‌شوند. این مطالعات، خود مهدویت پژوهی را موضوع مطالعه خویش قرار می‌دهد و در نتیجه، موضوع آن، خود رشته مهدویت پژوهی است. این جا محقق از منظری کلان و ناقدانه به مطالعه در باره این رشته علمی می‌پردازد. چنین نگاهی از مسائل خاص مهدویت پژوهی فراتر رفته و بیشتر به بررسی روش‌های مطالعه، موضوع مهدویت پژوهی، اعتبار شیوه‌های استدلالی، تاریخچه و تحول دانش، اهداف و غایات و در نهایت مبادی آن مربوط می‌شود.

در مقایسه مطالعات درجه اول و درجه دوم مهدویت پژوهی، باید اذعان کرد غالب مطالعات صورت گرفته در زمینه مهدویت پژوهی در گرایش‌ها و حوزه‌های مختلف آن از دسته نخست بوده است. امروزه، کمتر تحقیق و مطالعه جدی را می‌توان در عرصه مطالعات درجه دوم مهدویت پژوهی یافت. هر چند این مطالعات کم صورت گرفته است، ضرورت و خلأ آن کاملاً ملموس است و لازم است در امتداد گسترش کمی و کیفی این رشته در عرصه مطالعات درجه دوم مهدویت نیز اقدامی جدی صورت پذیرد. اکنون سعی می‌کنیم برخی مسائل جدی مطرح در عرصه مطالعات درجه دوم را به صورت تیتراژه ارائه کنیم. دو سه مسأله نخست از این مسائل را در میزگرد مهدویت پژوهی با حضور اساتید و محققان این عرصه در این شماره به بحث و گفت‌وگو گذاشته‌ایم. بدون تردید، این مباحث هنوز مقدماتی بوده و جا برای بحث و بررسی بیشتر وجود دارد. همه محققان و صاحب نظران مطالعات مهدویت پژوهی را به تأمل و توجه در این عرصه فرا می‌خوانیم. مسائل عمده درجه دوم در مهدویت پژوهی عبارتند از:

- مهدویت پژوهی چیست؟ چگونه می‌توان آن را تعریف کرد؟
- آیا مهدویت پژوهی رشته علمی مستقل است یا یک حوزه مطالعاتی میان رشته‌ای؟

- وجوه تمایز دو نگاه و آثار و فواید چنین تفکیکی در مهدویت پژوهی چیست؟
 - موضوع مهدویت پژوهی چیست؟
 - ضرورت های مهدویت پژوهی چیست؟
 - اهداف و غایات مهدویت پژوهی کدام است؟
 - پیشینه مطالعات مهدویت پژوهی چیست؟ وجوه تحول در آن، چه بوده است؟
 - مکاتب و رویکردهای علمای مختلف به مهدویت پژوهی در ادوار مختلف چه بوده است؟
 - گرایش ها و عرصه های مطالعاتی مهدویت پژوهی چیست؟
 - روش شناسی مطالعات مهدویت چگونه است؟ آیا مهدویت پژوهی مطالعه ای تک روشی است یا روش های مختلف در آن کاربرد دارد؟
 - جایگاه و اهمیت مهدویت پژوهی در مطالعات اسلامی چیست؟
 - آیا مهدویت پژوهی، مطالعه ای صرفاً اسلامی است یا برای آن، گونه غیر اسلامی نیز در ادیان و مکاتب دیگر می توان یافت؟
 - وضعیت کنونی مهدویت پژوهی در حوزه ها و دانشگاه ها چگونه است؟
 - وضعیت رشته تخصصی مهدویت در حوزه علمیه قم چگونه بوده و دستاوردها، خلأها و آسیب های آن کدام است؟
 - نقش و وظایف نظام اسلامی در ترویج و گسترش مهدویت پژوهی در جامعه اسلامی چیست؟
- و

هر کدام از این مباحث ظرفیت کتابها و تحقیقات مستقلی را دارد. حتی طلاب و دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی می توانند عناوین رساله های علمی خویش را در این زمینه انتخاب کرده و به پویایی و بالندگی مطالعات مهدویت پژوهی یاری رسانند. بدون تردید، این شماره فصلنامه، صرفاً دریچه و فتح بابی در مباحث مهدویت بوده است. امیدواریم در شماره های آینده بتوانیم فضای بحث و نقد و نظر را در این زمینه بیشتر فراهم سازیم.

سردبیر

